תשובות קצרות

משפט לעם
שדרות

1. תשלומי שכירות דירה שפונתה / הרב אריאל בראלי

שאלה | אני משכיר דירה בשדרות ועקב המלחמה השוכר עזב וקיבל דיור חלופי במלון על חשבון המדינה. מה דין תשלומי השכירות כאשר הצ'קים אצלי?

תשובה | המדינה הודיעה שעל תושבי שדרות לעזוב את מקומם עקב המלחמה, ואכן רוב תושבי העיר התפנו מהמקום. מצב זה נקרא 'מכת מדינה' ועל כך כתב רמ"א (חו"מ, סי' שיב סעי' יז):

> נשרף כל העיר - הוי מכת מדינה, ומנכה לו מן שכירותו מה שלא דר בו, בין הקדים לו שכרו או לא.

אם כן במצב כזה השוכר פטור מלשלם. נראה שההפסד הוא של המשכיר משום שביתו כעת אינו ראוי למגורים. ואף שהשוכר מקבל מהמדינה דיור חלופי רק מכוח הסכם השכירות שמגדיר אותו כתושב העיר, מכל מקום הנאה זו באה בעקיפין ואינה מחייבת מהדין את השוכר בתשלום דמי השכירות. מכל מקום החפצים של השוכר מאוחסנים בביתו של המשכיר ועל כן יש לו לשלם כפי הערך שמשלמים למחסן משודרג.[1] **לפנים משורת הדין ראוי מאוד שהשוכר ימשיך לשלם את דמי השכירות המלאים** כי לא נגרם לו נזק.[2]

2. מענק בעקבות המלחמה למי שהתגורר בעבר בדרום / הרב אריאל בראלי

שאלה | עברתי דירה מאופקים למרכז אך לא שיניתי את כתובת המגורים, האם אני רשאי לקבל את מענק החירום שניתן לתושבי הדרום? ישנם תווי קניה דיגיטליים שכבר הוזנו לפייבוקס שלי, וישנו מענק שצריך להגיש עבורו טפסים.

תשובה | המדינה ודאי מייעדת את הכספים הללו לתושבי הדרום ולכן אין לך שום היתר לנצל את העובדה שבו אתה רשום בתעודת הזהות באופקים. ולגבי תווי הקניה שכבר הוזנו ישירות לחשבונך ניתן לומר שהמדינה לקחה בחשבון שהכתובת בתעודת הזהות אינה מעודכנת ובכל זאת בחרה לעבוד באופן הזה של הזנה ישירה לחשבונות ללא בדיקה או דרישה שאנשים יצהירו על מקום מגוריהם, לכן נראה שאת התווים הללו אינך חייב להחזיר ומן הסתם גם אין דרך להחזיר אותם.

---

1. יש שהעריכו זאת בין 30% ל-50% מדמי השכירות.
2. וגם לחוש לדעה שכאשר האונס לא פוגע בבית עצמו אלא בנסיבות מסביב זו לא 'מכת מדינה'. ש"ך, חו"מ סי' שלד ס"ק ג בשם מהר"ם פדואה, סי' פו.

3. חזרה מסיכום על מכירת דירה / הרב אריאל בראלי

שאלה | סיכמתי בעל פה עם קונה על מכירת הבית ואמרנו שנתקדם לחוזה, ולמחרת קיבלתי הצעה הרבה יותר גבוהה בסכום משמעותי, האם מותר לי לחזור בי?

תשובה | כל עוד לא נחתם שטר אלא ניתן רק סיכום בעל פה, אין פה חיוב שאפשר לאכוף אותו בבית הדין, מנגד, ראוי שאדם לא ישנה מדבורו גם כאשר מדובר על סכום גדול. וכך פסק 'שלחן ערוך הרב' (הל' מכירה ומתנה פ"א):

> ירא שמים יש לו לקיים אפילו מחשבות לבו שאם חשב וגמר בלבו למכור לו בסכום זה והלה לא ידע ממחשבתו והוסיף לו על סכום זה לא יקח ממנו כי אם סכום זה שגמר בלבו, לקיים מה שכתוב ודובר אמת בלבבו.[3]

הרמ"א מביא מחלוקת האם כאשר יש שינוי בשער המכירה יכול לחזור בו מדיבורו או שיש בכך משום 'מחוסר אמנה'.[4] לכן למעשה מי שחוזר בו יש לו על מה לסמוך, אך רצוי לעמוד בדיבורו.

4. הסכמת בעלי הדירות הנדרשת בהתחדשות עירונית / הרב אריה ויזל

שאלה | בחוקי התוכנית הכלכלית (חוק ההסדרים) האחרונים (תשפ"ב-2022 ותשפ"ג-2023) ירד שיעור הסכמת בעלי דירות הנדרש לצורך קידום תוכניות התחדשות עירונית (תמ"א 38/1, תמ"א 38/2 ופינוי בינוי). עד שנת תשס"ו (2006) נדרשה הסכמת כל בעלי הדירות, עתה ניתן להסתפק בהסכמת 66% מהם. משמעות הדברים היא שבהתחדשות עירונית די בדעת רוב בעלי הדירות כדי להכריע, גם אם עקב כך עלול המיעוט, המתנגד, להיפגע. האם לשם תועלותיה של התחדשות עירונית, אכן נכון היה לחוקק זאת?

תשובה | להתחדשות עירונית יש תועלות רבות, ובהן: ניצול מרבי של משאב הקרקע, בפרט ככלי להתמודדות עם המשבר הדמוגרפי; החייאה של שכונות מצוקה או של אוכלוסייה ותיקה; הגנה מפני רעידות אדמה והתקפות טילים; הורדת מחירי הדיור.[5] לאור האמור במאמרי 'סמכות רוב הציבור לכוף מיעוט לקיום תקנות: שיטת הרב קוק', המופיע בגיליון זה, נראה שאין הכרח בהסכמה מלאה של בעלי הדירות, משתי סיבות:

א) הכול מסכימים שרוב הציבור יכול לחייב את המיעוט לנהוג כדעתו בתקנות קהל שנחשבות 'מיגדר מילתא', ויש שפסקו כן אף בנוגע לתקנות הקהל שאינן 'מילי דשמיא', ובלבד שמטרתן למנוע נזק כבד לקהל. נראה שתועלות התחדשות עירונית נחשבות

---

3. בבא בתרא פח ע"א. מסופר שם על רב ספרא שהתייחס להחלטה שגמר בליבו כדבר מחייב. וכך כתב שם המאירי: 'ואם הוא ירא שמים ורוצה לצרף מחשבתו למעשה, ר"ל: לקיים דברים שבלב עד שיהא נכלל במדת דובר אמת בלבבו - קנה מדין זה אף על פי שלא קנה בדיני אדם".
4. רמ"א, חו"מ סי' רד סעי' יז.
5. מתן שחק, סוגיות בהתחדשות עירונית בישראל, מסמך מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 12 באוקטובר 2021, עמ' 10-11.

ל'מיגדר מילתא'. בדומה לכך, פסק הרב עובדיה הדאיה (שו"ת ישכיל עבדי, ח"ו חו"מ סי' ח) ש'חוק הגנת הדייר' (תשי"ד) תקף, אף שבעיקרו הוא פוגע במשכירים, בעלי הדירות:
חוק הדירות ודאי דאינו גרוע מבחינת מגדר מילתא, לטובת בני העיר מחוסרי הדירות, ובפרט בזמן עלייה המוגברת... ואם לא יתקנו תקנה כזו, לטובת היישוב אז רבים היו צריכים לישאר ברחוב מחוסר הדירות, ויוקר שכרם שאין כל אחד ואחד יש לו היכולת לשכור דירה בסכום עצום כל כך.
ייתכן שהתחדשות עירונית נחשבת גם 'מיגדר מילתא' ב'מילי דשמיא', שהרי החייאת שכונות מצוקה עשויה למנוע מקרי פשיעה והתנהגות בלתי הולמת.[6] כך גם הגנה מפני סכנה (רעידות אדמה והתקפות טילים) נחשבת 'מיגדר מילתא'.[7]
ב) בעל הדירה רשאי לסרב להתחדשות עירונית אם העסקה המוצעת אינה כדאית כלכלית לו, או שלא הוצעו לו מגורים חלופיים הולמים למשך זמן הבנייה.[8] ברוב המקרים אף מתבצע חידוש של סביבת המגורים, תשתיות, גינות מוסדות חינוך ועוד. אמור מעתה, אף כשיש דיירים המסרבים לתוכנית התחדשות עירונית, באופן עקרוני התחדשות עירונית טובה לכולם, אף להם עצמם. לכן התחדשות עירונית יכולה להיחשב 'רווחא לכולם', שלדעת הרב קוק[9] בתקנות מעין אלו הכול מודים שאין צורך בהסכמת כולם בפועל.

מכון משפטי ארץ

5. התפטרות ללא מתן הודעה מראש / משפטי ארץ

שאלה | עבדתי אצל מעסיק כפועל תקופה קצרה. מאחר שרציתי להפסיק לעבוד אצלו, הודעתי לו שבעוד יומיים אפסיק לבוא. המעסיק טוען שמן הראוי להודיע שבועיים מראש (דבר שלא ידעתי ולא דובר עליו) על עזיבה, ולכן הוריד לי מהשכר 1000 ש"ח בטענה שהפסיד כסף בעקבות עזיבתי הפתאומית לכאורה (אחרי שעזבתי אמר שהוא תקוע בלי עובד וארגנתי לו מיוזמתי עובד חלופי). האם הוא חייב להחזיר לי 1000 ₪?
תשובה | פועל רשאי להתפטר אפילו באמצע יום העבודה,[10] אלא אם כן מדובר ב'התפטרות פוגענית', כלומר התפטרות שתגרום למעסיק נזק שלא ניתן לתקנו.[11] לדוגמה, אם שכר נגן לנגן בחתונה וברגע האחרון הנגן הודיע שלא יגיע, או כשאין באפשרותו של המעסיק למצוא עובד חלופי ועיכוב בסיום העבודה יגרום למעסיק נזק בלתי הפיך. במקרים כאלו יכול המעסיק לשכור עובדים אחרים ואף לשלם להם יותר על חשבון המשכורת שכבר חייב לעובדים שעזבו. אם לא נגרם למעסיק שום נזק כי הגיע

6. עיין שו"ת ישכיל עבדי ד, אה"ע סי' טו סעי' ד אות ג.
7. ראה משפט שלום (למהרש"ם), קונטרס תיקון עולם סי' רלא אות כ.
8. סעי' 2 לחוק פינוי בינוי (עידוד מיזמי פינוי ובינוי), התשס"ו-2006.
9. שו"ת אורח משפט, חו"מ סי' י.
10. שו"ע, חו"מ סי' שלג סעי' ג.
11. שם, סעי' ה-ו.

פועל אחר שהחליף את העובד המתפטר, על המעסיק לשלם לעובד את השכר המגיע לו על התקופה שעבד, אך יש למעסיק 'תרעומת' על העובד.[12]

גם כשמותר להתפטר, העובד צריך להודיע מראש למעסיק כדי לאפשר לו למצוא עובד חלופי, אחרת נחשב הדבר ל'התפטרות פוגענית'.[13] אם לא סוכם בין הצדדים כמה זמן יש להודיע מראש ההלכה נקבעת לפי מנהג המדינה באותו המקום.[14] במדינת ישראל המנהג נקבע על פי החוק, המחייב הודעה מראש לפי הוותק במקום העבודה ועל פי תנאי העסקה.[15] במקרה שהעובד לא הודיע למעסיק מראש, זכאי המעסיק לפיצוי בשווי השכר עבור ימי ההודעה המוקדמת שהוא היה זכאי לקבל ולא קיבל, וגם על פי ההלכה יש לכך תוקף.[16]

6. התקנת מצלמות בבית הכנסת / משפטי ארץ

שאלה | האם מותר לרב, גבאי או לבעלים של בית כנסת לשים מצלמות בבית כנסת (cctv) ולראות את הווידאו מתי שהם רוצים ומכל סיבה שהם רוצים? לדוגמה, כי הם רוצים לראות מי התפלל ומי דיבר בתפילה? או שיש איסור לעשות זאת ומותר לראות כשיש צורך (אם נגרם נזק, או כשהתרחשה גניבה)? האם צריך להודיע למתפללי בית הכנסת שהותקנו מצלמות?

תשובה | א. היזק ראייה והזכות לפרטיות

לאדם יש זכות לפרטיות, ובהלכה ניתן להסמיך זכות זו על דיני 'היזק ראיה'. שכן לפי ההלכה אדם יכול לחייב את שכנו להשתתף עימו בהתקנת מחיצה בין חצרותיהם כדי למנוע מהשכן להתבונן במעשיו.[17] אולם אם מדובר בשטח של שותפים שלא ניתן לחלקו, או בשטח ציבורי, אין היזק ראיה כי ממילא אין אפשרות לפרטיות.[18] אולם אף על פי שאין חובה לבנות מחיצה בשטח משותף, אסור לאדם להסתכל בבית חברו ובמעשיו הפרטיים וכפי שכתב הרמ"א (חו"מ סי' קנד סעי' ז):

> אסור לעמוד בחלון ולראות בחצר חבירו, כדי שלא יזיקנו בראייתו, ובזה איסורא קא עביד... וזה יוכל בעל החצר למחות בו.

כלומר, ישנן שתי הלכות בעניין זה: הראשונה, שיש לאדם זכות למנוע אפשרות להביט לשטחו הפרטי, והשנייה, אף אם מחל על זכות המניעה, אסור להתבונן לתוך רשות אדם באופן המזיק. אולם הרמ"א לא אסר התבוננות במעשי הזולת ברשות הרבים, אלא רק התבוננות לתוך רשות פרטית. אם נשליך מדיני היזק ראייה למצלמות, נוכל לומר כי עצם התקנת המצלמות במקום בו אדם מצפה לפרטיות אסורה, ולכן אסור להתקין מצלמה שתצלם אדם ברשות היחיד שלו. אבל מסתבר שמותר להתקין מצלמות ברשות הרבים

12. שם, סעי' ז.
13. כך למד החזו"א, בבא קמא סי' כג ס"ק ב, מהלכות שכירות בתים בשו"ע, חו"מ סי' שיב סעי' ה, וראה הרב אורי סדן, אורות החושן: עבודה וקבלנות, פי"ג סעי' ג. לפי זה מותר לחזור בחצי היום רק אם אין שום פגיעה ומיד ימצא עובד חלופי.
14. ראה אורות החושן, שם.
15. אורות החושן, עבודה וקבלנות פי"ב סעי' ו.
16. אורות החושן, עבודה וקבלנות פי"ג סעי' ג.
17. שו"ע, חו"מ סי' קנז סעי' א.
18. שו"ע (שם).

כיוון שאין שם ציפיה לפרטיות. בספר 'צנעת אדם',[19] הרב איתמר ורהפטיג דן בעניין זה של צילום ברשות הרבים בכוונה על מנת לצלם אנשים מפורסמים (צלמי פפרצ'י), והעלה מכמה מחברים שיש מקום לאסור: מצד 'ואהבת לרעך כמוך' (הרב זילברשטיין), או מצד היזק ראייה לפי הסברו של הרמב"ן.[20] הרמב"ן טוען ששלושה טעמים נאמרו לאיסור היזק ראייה: עין הרע, פגיעה בצניעות, ולשון הרע. כאשר אדם מצלם אדם אחר ברשות הרבים באופן שעשוי לפגוע בו יש בכך פגיעה בצניעות ועלול להיות בכך איסור לשון הרע כאשר יש בתמונה משום פגיעה במי שצולם (הרב דוד סתיו). ברוח זו, אדם רשאי להתקין מצלמות בביתו כרצונו, כיוון שכאשר אורח נכנס לבית של אדם אחר עליו לנהוג ממילא בצניעות ובדרך ארץ. אולם, אסור להתבונן באופן קבוע בסרטונים שצולמו אם עלולה להיווצר כתוצאה מכך פגיעה בזולת, למעט כאשר ישנו צורך, כגון, תפיסת גנב, או מניעת אלימות. גם בבית פרטי, אסור להתקין מצלמות במקומות בהם יש פרטיות לאורח, כגון, חדרי שינה וחדרי שירותים.

ב. החוק להגנת הפרטיות והתקנות לשימוש במאגרי מידע

במדינת ישראל ישנם חוקים ותקנות להגנה על הפרטיות. החוקים נוגעים להתקנת מצלמות במקום העבודה ולהתקנת מצלמות בבניין מגורים ובהתחקות אחר אדם ברשות היחיד. צילום אדם כשהוא ברשות היחיד מהווה פגיעה בפרטיות לפי סעיף 2(3) לחוק להגנת הפרטיות. בנוגע למצלמות המופנות לרשות הרבים או המוצבות במקום העבודה, הן מוגדרות כמאגרי מידע וחלות עליהן תקנות הגנת הפרטיות (אבטחת מידע), מס' 5/17, ו5/2012. התנאי הראשון להתקנת מצלמות הוא שהמצלמות נועדו למטרה לגיטימית, כגון ביטחון האנשים והרכוש, וכן לצורך פיקוח על איכות השירות שהעובדים מעניקים ללקוחות. אולם אסור למעסיק להשתמש במצלמות למטרות אחרות. בנוסף, צריך לתלות שילוט מתאים המודיע על המצלמות. כפי שראינו, חוק זה ותקנות אלו תואמים מאוד את דין תורה.

ג. התקנת מצלמות בבית כנסת

מסתבר שגם בבית כנסת פרטי וגם בבית כנסת ציבורי מותר להתקין מצלמות במקומות שלא מצופה בהם לפרטיות (למשל, לא בחדרי שירותים) לצורך לגיטימי, כגון, אבטחה ומניעת גניבות. בנוסף, אסור להתבונן בסרטונים שלא לצורך לשמו הותקנו, כאשר התבוננות כזאת עלולה לפגוע בזולת. על פי החוק, צריך לתלות שילוט על כך שהמקום מצולם, כדי שהמתפללים ייזהרו ממעשים מביכים.

מסקנות

א. מותר להתקין מצלמות לצורך לגיטימי כגון מניעת גניבות ואבטחה בבית כנסת פרטי או ציבורי.

ב. יש לתלות שילוט המזהיר שהמקום מצולם.

---

19. צנעת אדם, עמ' 120.
20. רמב"ן, בבא בתרא נט ע"א ד"ה ומסתברא.

ג. אסור להסתכל בסרטונים למעט לצורכי אבטחה וכדומה, אם הסתכלות כזאת עלולה לפגוע.

7. האם דיינים חייבים לנמק את פסק הדין / משפטי ארץ

שאלה | הלכתי לבוררות אצל רב והוא חייב אותי. לאחר שביקשתי לדעת למה חויבתי, נאמר לי שאם לא אשלם, התובע יוכל ללכת להוצאה לפועל. האם יש לי אפשרות לפסול את הבורר או לערער על דבריו לפי דין תורה ולפי החוק?

תשובה | א. נימוק פסק דין לפי דין תורה

ברירת המחדל בדין תורה היא שאין חובה לנמק את פסק הדין וכן פסק ה'שלחן ערוך' (חו"מ סי' יט סעי' ב):

> שאל אחד מבעלי הדין שיכתבו לו הפסק דין, אין מזכירין שם המזכים ולא שם המחייבים, אלא כותבים סתם: פלוני בא עם פלוני בעל דינו לפני בית דין, ומדבריהם יצא פלוני זכאי ופלוני חייב.

אך בגמרא מצאנו שני מקרים בהם יש חובה לנמק: האחד, כאשר יש חשד מוצדק שהדיין עיוות את הדין,[21] והשני במקרה בו בית הדין כפה על אחד הצדדים להתדיין לפניו ואותו הצד דורש נימוקים.[22] ה'שלחן ערוך' והרמ"א (חו"מ סי' יד סעי' ד) מנסחים את המקרים בהם בית הדין חייב לנמק את פסק דינו כך:

> יש אומרים שאם רואה הדיין שבעל דין חושדו שנוטה הדין כנגדו, צריך להודיעו מאיזה טעם דנו, אפילו אם לא שאל.
>
> הגה: וכל שכן אם אומר: כתבו לי מאיזה טעם דנתוני. מיהו יש אומרים דוקא אם דנו אותו ע"י כפייה, אבל בלאו הכי אין כותבין, וכן עיקר... ואין צריך לכתוב לו הטעמים והראיות, רק כותבין להם הטענות והפסק דין.

כלומר, ה'שלחן ערוך' כתב שבמקרה בו יש חשד של הטיית הדין, בית הדין צריך לנמק את פסק הדין, אפילו אם הצדדים לא דורשים זאת. הסמ"ע[23] מוסיף שצריך לנמק רק כשקיימת סיבה סבירה לחשד, אך גם ללא סיבה כזאת הסמ"ע[24] פוסק שאם אחד הצדדים 'מבקש טעם הדין, ודאי יאמרו לו'. הרמ"א הוסיף שבמקרה בו בית הדין כפה על אחד הצדדים להתדיין בפניו ישנה חובה לנמק. הכפייה המדוברת אינה כפייה בכוח (כגון, על ידי משטרה), אלא אפילו אם בית הדין שלח זימון לנתבע על מנת שיתייצב לדיון, והנתבע לא בא לבית הדין מרצונו החופשי, יש לנמק את פסק הדין.[25] הרמ"א כתב שהנמקה פירושה רק חזרה על טענות בעלי הדין ועל החלטת בית הדין, אבל אין צורך להרחיב בראיות ונימוקים. ה'פתחי תשובה'[26] התקשה בהבנת דברי הרמ"א, והכריע שלפחות בעל פה הדיין צריך להסביר את הנימוקים והראיות לפסיקה. ה'פתחי תשובה'[27]

---

21. בבא מציעא סט ע"ב ובתוספות ד"ה כי האי גוונא.
22. סנהדרין לא ע"ב ובתוספות שם.
23. סמ"ע, חו"מ סי' יד ס"ק כג.
24. שם, ס"ק כד.
25. שו"ת נודע ביהודה, תניינא חו"מ סי' א.
26. פת"ש, חו"מ סי' יד ס"ק י בשם שו"ת חוות יאיר.
27. שם ס"ק ח.

בשם שו"ת 'חתם סופר'[28] כתב שאם דרישת הנימוקים נעשית בחוצפה אין להיענות לה. לדין זה ישנם עוד פרטים רבים שלא מנינו אותם כאן. פוסקי זמננו כתבו שבימינו יש חשיבות רבה לנמק את פסק הדין[29] וכן נוהגים בבתי הדין של הרבנות הראשית ובבתי הדין של רשת ארץ חמדה גזית.

ב. נימוק פסק הבוררות לפי החוק

לפי התוספת הראשונה לחוק הבוררות (סעיף טו 1) על הבורר לנמק את אשר פסק: 'הבורר ינמק את פסק הבוררות'. במקרה שהבורר לא נימק את פסק הדין, יכול בית משפט לבטל את פסק הדין (סעיף 24(6) לחוק הבוררות), אולם, יתכן שבית המשפט יורה לבורר לנמק את פסק הדין.

יש בתי דין לדיני ממונות המציינים בשטר הבוררות שבית הדין פטור מלכתוב נימוקים, ואז גם על פי החוק הבורר פטור מלנמק. מסתבר שגם על פי ההלכה במקרה כזה בית הדין פטור מלנמק.

סיכום

א. אם הדיין מרגיש שבעל הדין חושד בו שפסק הדין מוטה, וחשד זה עשוי להיות מוצדק ולא קנטרני, או כאשר הדיין כפה על בעל הדין להתדיין בפניו - חייב הדיין לנמק את פסק דינו לפי ההלכה.

ב. על פי החוק, ברירת המחדל היא שיש חובת הנמקה על בורר.

ג. אם צוין בשטר הבוררות של בית הדין שבית הדין פטור מלנמק את החלטותיו - יש לכך תוקף הלכתי וחוקי.

8. רכוש גנוב שנתרם למוסד - האם על המוסד להשיבו לבעליו / משפטי ארץ

שאלה | אדם תרם רכוש למוסד. בדיעבד התברר למוסד שהתורם גנב את הרכוש מבלי שהבעלים היו ערים לכך. בעת קבלת הרכוש פעל המוסד בתום לב גמור, והרכוש כבר נמכר והתמורה גם היא כבר איננה. כעת גילו הבעלים שרכושם נגנב והם דורשים פיצוי מהמוסד, האם הם זכאים לכך?

תשובה | המוסד פטור מתשלום, אולם הנגנב רשאי לתבוע או את הגנב או את מי שהרכוש כרגע בידיו. נרחיב בביאור הדברים.

א. האם היה ייאוש?

פסק הרמ"א[30] שבסתם גנבה הבעלים מתייאשים, אלא אם כן ידוע שהבעלים לא התייאשו. במקרה שלפנינו הבעלים לא ידעו שרכושם נגנב, ולכן לא התייאשו (שהרי ייאוש שלא מדעת אינו יאוש[31]). במקרה שהבעלים התייאשו לאחר שהמוסד מכר את

28. שו"ת חתם סופר, חו"מ סי' יב.
29. ראה משפטי עוזיאל ד, חו"מ סי' א, וראה שו"ת משפטי ארץ, ח"ב עמ' 31.
30. רמ"א, חו"מ סי' שסח.
31. בבא מציעא כא ע"ב. ושם מבואר שהמחלוקת זהה הן בגנבה הן באבדה. וראה פתחי חושן, גנבה פ"ב הערה לט וצ"ע בדבריו.

הרכוש הגנוב לאחרים, קיימת מחלוקת: לדעת הרא"ש[32] והתוספות[33] רק אם קודם היה ייאוש ואחר כך 'שינוי רשות' (כגון, מכירת הרכוש הגנוב) הבעלות על הרכוש פוקעת. לדעת הרמב"ם[34] גם אם קודם היה 'שינוי רשות' ורק אחר כך ייאוש, הבעלות על הרכוש הגנוב פוקעת. אולם בכל הנוגע למוסד שלפנינו, לא היה ייאוש כל עוד החפץ היה בידיהם, ולכן באותו שלב לכל הדעות הבעלות לא פקעה.

ב. האם יש תקנת השוק?

אם לא היה ייאוש, מי שקנה את הרכוש הגנוב חייב להחזיר אותו לבעליו, וכמו שכתוב בתורה (ויקרא ה, כג) 'והשיב את הגזלה'. אולם חז"ל תיקנו שבמקרה כזה בתמורה לרכוש, הבעלים ישלם לקונה את הכסף שהלה שילם לגנב.[35] תקנה זו נקראת 'תקנת השוק'. כל זה אמור בקונה מגנב שאינו מפורסם, אך הקונה מגנב מפורסם לא עשו בו 'תקנת השוק' לדעת ה'שלחן ערוך', ולדעת הרמ"א גם במקרה זה תיקנו 'תקנת השוק'.[36] נחלקו הראשונים האם 'תקנת השוק' קיימת רק במכירה ובמתנה אין תקנת השוק, או שמא גם מי שקיבל רכוש גנוב במתנה זכאי לקבל מהבעלים פיצוי על שוויו, כיוון שמתנה ניתנת כחלק ממערכת יחסים של קח ותן.[37] במקרה שהרכוש ניתן כצדקה נראה שלכל הדעות אין 'תקנת השוק' שכן לא ניתן לומר שנתן מתנה כיוון שעשה לו טובה.[38] לפי זה, אם הבעלים לא התייאשו מהרכוש, מוסד הצדקה היה צריך להשיב להם את החפץ ללא שום תמורה. אולם אחרי שהמוסד מכר את הרכוש לקונה שני יש מחלוקת בין הפוסקים האם 'תקנת השוק' חלה על הקונה השני, והוא זכאי לקבל את מה ששילם.[39] מכל מקום, התביעה של הנגנב היא תמיד מול מי שהרכוש בידיו כעת, או מול הגנב ולא מול מי שהיה באמצע (במקרה זה: המוסד). את מוסד הצדקה יכול לתבוע רק הקונה השני אם הוא יידרש להחזיר לבעלים את הרכוש ולא יקבל מהם פיצוי על מה ששילם.

9. חשש איסור תורה בהדלקת נורת לד בשבת / הרב מנשה צימרמן

שאלה | האם גם בנורות לד יש חשש איסור תורה, בגלל שיש שם מתכת או נוזל שמתחמם?

תשובה[40] | נורת לד פועלת על פי עיקרון של פליטת פוטונים (מנות אנרגיה קטנות של אור) בזמן מעבר הזרם ממתכת אחת לשנייה שיש ביניהן מרווח של חומר מוליך למחצה

32. רא"ש, בבא קמא פ"י סי' יח.
33. תוס', סוכה ל ע"ב ד"ה וקרקע.
34. רמב"ם, הל' גנבה פ"ה ה"ג.
35. שו"ע, חו"מ סי' שנו סעי' ב.
36. שו"ע ורמ"א שם.
37. ש"ך, חו"מ סי' שנו ס"ק ד, וראה פתחי חושן, גנבה פ"ג סעי' יב.
38. ראה סברה מעין זו בשו"ת משפטים ישרים, ח"א סי' קמז.
39. שו"ע, חו"מ סי' שנו סעי' י ובסמ"ע שם.
40. תודתי נתונה לרב אליעזר טויק (מהנדס), שחקר את הנושא לעומק וביצע בדיקות מעמיקות. דבריו התפרסמו לאחרונה בגיליון שבהוצאתו, יורה מדע 26.

- אין בה חוט להט או שמן או כל חומר בעירה אחר. המילה לד (LED) היא בעצם ראשי תיבות של 'דיודה מפיקת אור' - Light Emitting Diode. דיודה היא רכיב חשמלי המאפשר מעבר של זרם רק לכיוון אחד, ובדיודת LED האלקטרונים מאבדים אנרגיה בזמן המעבר והופכים לאור - שהוא בעצם פוטונים רבים. באופן עקרוני, פליטת הפוטונים איננה זקוקה לחום, אדרבה, לאורך זמן הדיודה נשחקת יותר עקב החום, ובמקרים קיצוניים החום גורם להרס מידי. כראיה לכך אפשר להזכיר את מנגנון 'פיזור החום' (heatsink) שנועד להפחית את החום של הלד, בשביל למנוע בלאי ונזק מהמוצר. שלא כתאורה של חוט להט, בה הפקת האור מבוססת על חימום החומר. ברוב נורות הלד, אורך הגל הנפלט מהדיודה עצמה, נראה לעין בצבע כחול, אך כיסוי זרחני על הלד עצמו, גורם לאורכי הגל הנפלטים להיראות כצבע לבן. בנורת לד ביתית רגילה ישנם במקרים רבים כמה לדים קטנים, והמעטפת החיצונית גורמת לתצוגה אחידה. יש שני סוגי לד עיקריים - אינדיקציה ותאורה. לד אינדיקציה (כגון נורת חיווי על מכשירים חשמליים) לא מגיע לחום של יד סולדת. אבל בלדים שנועדו לתאורה החום עלול להיות הרבה יותר גבוה, הדבר תלוי באיכות הלד ובעוד גורמים. לדים המיועדים לתאורה קדמית של מכוניות חשמליות או טנקים, הם לדים עם תאורה עוצמתית ביותר, ובהם החום גבוה עוד יותר. אמנם גם לד ביתי רגיל יכול להגיע בנקודת פליטת הפוטונים לחום מעל 100 מעלות צלזיוס.[41] החום יכול להיווצר ממספר רכיבים אלקטרוניים, ולא רק מאזור פליטת הפוטונים. ייתכן שהחום בלדים חזקים נוצר בגלל נגדים של ויסות עוצמת הזרם. גם הקבל, שמסייע בהמרת זרם החילופין לזרם ישיר, לעיתים מכיל תמיסה נוזלית, ועלול להגיע מעל לחום של יד סולדת.[42] מבחינה הלכתית הדעת נוטה לכך ש**אין בהדלקת לד איסור תורה**: אין להחשיב את הלד עצמו **כגחלת של מתכת**,[43] היות שחלק מהותי מהגדרת גחלת של מתכת הוא חום היוצר אור,[44] מה שאין כן בנורת לד, בה החום שמופק הוא תופעת לוואי. בנוסף לכך,

41. באופן כללי, נורת לד יעילה מבחינה אנרגטית הרבה יותר מנורת להט. יש המעריכים את 'בזבוז' האנרגיה ב-15 אחוז בלד (שהופך לחום). לעומת זאת, בנורת להט רק 12 אחוז מהאנרגיה מנוצלת לתאורה.
42. במאמרו של הרב אליעזר טויק חום הלד שנבדק הגיע ל-130 מעלות צלזיוס בערך, והקבל לפחות ל-60.
43. בדברי הגמרא בכמה מקומות יש דיון על 'גחלת של מתכת'. דעת המגיד משנה, הל' שבת פי"ב ה"א, שלהלכה מדובר על אש: 'כבר הזכירו גחלת של מתכת בלשון אש גמור וזה נראה ברור', וכן הכרעת האחרונים. מסיבה זו דעת הפוסקים שיש איסור תורה בהדלקת חוט להט בשבת. בדומה לכך הפוסקים שהתירו שימוש בנר חשמלי עבור נר שבת הזכירו טעם זה (ראה בית יצחק, יו"ד ב מפתחות לא; נחלת שמעון, סי' טו; אחיעזר, ח"ג סי' ס; שו"ת מלמד להועיל, או"ח סי' מט; שו"ת ישכיל עבדי, ח"ד סי' טז; שו"ת משפטי עוזיאל, או"ח השמטות רכז; שו"ת יחוה דעת, ח"ה סי' כד; חזון עובדיה, שבת פ"ו עמ' קיג; שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' יב, ומאורי אש, פ"ד). יש שתלו מחלוקת זו בשאלה האם מלאכת הבערה (או הגדרת אש) דורשת כילוי החומר, ונחלקו בכך שו"ע הרב, או"ח סי' תצה סעי' ב וקונטרס אחרון ס"ק ב והאבנ"ז, או"ח סי' פב ורלח. אך כאמור הכרעת רובם המוחלט של הפוסקים להחמיר בזה ולא כדעת חמדה גנוזה ב, מב ומלכי בקודש ה, ב.
44. לשון המגיד משנה, הל' שבת פי"ב ה"א: 'נעשה אור ושורף', משמע שצריך גם חום וגם אור. וכן משמע מדברי הרשז"א שהוזכרו בהערה הקודמת. והאריך בזה בספר החשמל בשבת, פ"ד. ויש עוד מה להאריך בזה, ועוד חזון למועד. אמנם יש הסוברים שאין צורך באדמימות בשביל ההגדרה של גחלת של מתכת. כך יש גם לדייק מדברי רבנו חננאל, שבת מב ע"א ובה"ג, המובא בר"ן, שבת מב ע"א, שכתבו שגחלת של מתכת איננה נראית כלפי חוץ כחמה ('אין בה אדמימות'). וגם הראשונים שחלקו

לא נראה שיש בחום הלד מספיק חום בשביל לבשל ולהיות דומה בתכונותיו לאש.[45] כמו כן, יש מקום לדון האם האור הנפלט מהלד (צבע כחול) דומה לאור של אש, וכן לא ברור מהי רמת החום של המתכת הצמודה לחומר המוליך למחצה המצוי בין המתכות. כמו כן, נראה שאין לחשוש כאן ל**בישול** של המתכת, אף על פי שהיא מתחממת יותר מחום של יד סולדת, היות שאין תועלת בחימום המתכת לחום זה, כדעת הרב שלמה זלמן אויערבך[46] ולא כדעת ה'חזון איש'.[47] כן מוכח ממנהג העולם להתיר הנחת סיר על הפלטה בשבת, אף על פי שמתכת הסיר מתחממת בחום גבוה מיד סולדת. גם אין לחוש לבישול הקבל, משום שמדובר על בישול בחשמל (ולא באש)[48] של כמות מזערית,[49] במקרה של 'לא ניחא ליה' (שהרי לאדם אין צורך ותועלת בבישול זה), שהוא גם בישול אחר בישול.[50]

10. סדרי עדיפויות בהעברת הודעה בשבת / הרב מנשה צימרמן

שאלה | בחמ"ל אצלנו לא קיבלנו הוראות ברורות כיצד להתנהל בשבת, ואין לנו שום התקנים המיועדים לשבת (כגון מקלדת או עכבר שבת). במקרה של צורך בעדכון של שאר חברי כיתת הכוננות - מהי דרך התקשורת המועדפת מבחינה הלכתית?

תשובה | בפתח הדברים, חשוב להדגיש שהמענה ההלכתי המדויק ביותר, הן בשאלות אלו הן בשאלות נוספות, יינתן על ידי רב המקום או הסמכות הרבנית האחראית (כגון בחמ"ל צבאי - על ידי הרבנות הצבאית), ויש להשתדל לקבל מהם הוראות ברורות. לפני מניית סדר העדיפויות יש לזכור שיש לדאוג לכך שהדברים ייעשו באופן המועיל יותר מבחינה ביטחונית, ולא יגרמו לשום סכנה ואפילו הקלה ביותר. כאשר אכן כל הדרכים הנמנות להלן שוות, אין מבחינה הלכתית הבדל רב (אין בהן איסור תורה), אך בדרך כלל יש לסדר אותן באופן הבא:[51] א) שיחה בטלפון הנייד.[52] ב) הקלטה קולית בטלפון נייד.[53] ג) הודעה כתובה בטלפון נייד. ד) טלפון קווי (רצוי בלי צג).[54] ה) מכשיר קשר.[55] ו) כתיבת מייל במחשב.

עליהם מכוח סוגיות אחרות (ראה ברמב"ן שם) לא חילקו בין סוגי גחלות שונות. אמנם יש להעיר שבדברי ר"ח ובה"ג ברור שהיה שלב בו המתכת הייתה אדומה (עיין שם), וייתכן שמשום כך דינה כאש, ראה גם דברי הרמב"ם, הל' יום טוב פ"ב הי"ח.

45. גם השיטות המחמירות הסוברות שאין צורך באדמימות עבור הגדרת גחלת של מתכת (ראה החשמל לאור ההלכה א, ט) עדיין נוקטות שיש צורך בתכונות של אש, ולא כל מתכת חמה נחשבת אש. ראה גם שו"ת מהרש"ג, ח"ב סי' קז, שמחמיר בנר חשמלי לנרות שבת ומנמק זאת בכך שאיננו מדליק דברים אחרים, ובדומה במהרש"ם, ח"ב סי' רכז, שמסתפק אם יש הבערה בחשמל משום שאיננו שורף (ואינו דומה לתכונות האש).
46. שו"ת מנחת שלמה, ח"ב סי' כה; שמירת שבת כהלכתה, פ"א הערה סז.
47. חזו"א, או"ח סי' נ סעי' ט.
48. ראה שו"ת מנחת שלמה, ח"א סי' יב אות ב במה שנחלק על החזו"א האם בישול בחשמל אסור מדין 'עיבור' אש (כלומר, האם יש גדרים הלכתיים של אש לתופעה פיזיקלית המסוגלת ליצור אש).
49. ויש מי שכתב שאין בזה איסור חצי שיעור, ראה שו"ת יביע אומר, ח"ד או"ח סי' לג אות יז.
50. ראה טור, ב"י ושו"ע, או"ח סי' שיח סעי' ד.
51. הדירוג מבוסס בעיקר על שיטת הגרשז"א, שאיסור הפעלת מכשיר חשמלי הוא איסור דרבנן, ואין איסור בשינוי זרם. נושאים אלו נידונו בהרחבה יתרה בספר צומת, כרך א.
52. לטלפון הנייד יש יתרון נוסף והוא יצירת השיחה בשינוי (כלאחר יד) בקלות ובלא שיהוי.
53. כאשר יש צורך לשלוח לקבוצה, האפשרות הראשונה במעלה תהיה הודעה קולית.
54. כאשר יש צורך בדו-שיח מתמשך - ייתכן שיש להעדיף טלפון על מכשיר קשר.

סדר האפשרויות הללו נקבע בעיקר על פי השאלה כמה סגירות מעגלים יתבצעו על ידי המכשיר החשמלי: סגירת מעגל חשמלי אסורה בשבת. לעומת זאת, השימוש במכשיר טלפון (כאשר אין צורך בהדלקתו) חשוב כשינוי זרם בלבד, המותר לכתחילה במקרה של צורך ביטחוני. הקלטה קולית מצריכה בדרך כלל מספר פעולות רב יותר, ולכן יש להעדיף שיחת טלפון, הכוללת רק הפעלה אחת של השיחה. כמו כן, יש פוסקים הסוברים שיש בהקלטה איסורים נוספים.[56] כתיבת הודעה בטלפון מצריכה מספר פעולות רב יותר אפילו מהקלטה קולית. כמו כן, יש מקום לראות פעולה זו כמלאכת כותב.[57] בנוסף לכך, רבים אומרים שיש בכך פגיעה גדולה יותר באווירת השבת. בטלפון קווי יש צורך בסגירת מעגל בכל לחיצה על כפתור. גם מכשיר קשר מצריך סגירת מעגל בכל העברה של כיוון השיחה (בלחיצה על ה-ptt) ולכן מסתבר שיהיו בו יותר סגירות מעגלים מאשר בשימוש בטלפון. השימוש במקלדת כולל סגירת מעגל בכל לחיצה על כפתור במקלדת.

55. ישנם מכשירי קשר ישנים שעדיין נמצאים בשימוש בהם יש חוטי להט, ובהם יש חשש איסור תורה, וזהו בוודאי האופן החמור ביותר. מבחינה חיצונית קשה להבדיל בין הסוגים השונים. אך במקרה רגיל אין לחשוש שמדובר על מכשיר קשר מהסוג החמור, היות שהם אינם מצויים.

56. חלק מן הפוסקים אסרו את ההקלטה בשבת מדין מוליד קול, זאת בשונה מעצם השיחה, בה אין יצירה חשובה הנשארת לאורך זמן. ראה עוד במאמרי 'הקלטה בשבת לצורך מצווה', אמונת עתיך 139 (תשפ"ג) עמ' 146-148.

57. הפוסקים נחלקו ביחס לדין כתיבה על צג דיגיטלי: דעת הרשז"א היא שאין כאן כתיבה מן התורה לא רק מצד שהדבר איננו עתיד להתקיים אלא שאין מלאכת כותב כאשר עצם הכתב מושתת על גבי אמצעים אחרים ואינו קיים לכשעצמו (ראה מחלוקת מה תוקף האיסור: קרני אורה, עמ' תתקמה במאורי אש השלם; הרב פרופ' דרור פיקסלר, אמונת עתיך 98 (תשע"ג), עמ' 66-76). במסכי LCD (הנפוצים יותר במכשירים הפשוטים), וOLED (הנפוצים במכשירים היקרים יותר) יש צורך בירי אלקטרונים מתמיד, וברגע שלא תהיה פעולה חשמלית לא יראה שום דבר על המסך. בנוסף לכך, יש לראות את השינויים על המסך כשינוי זרם (גם בOLED), משום שיש ללכת אחר חושי האדם הרגילים. דעת שבט הלוי, ח"ו, סי' לז אות א, שיש איסור מן התורה בכתיבה על מסך. דעת הריש"א בשו"ת ישא יוסף, ח"א סי' עח; ח"ד סי' פב, קרובה לכך אך פחות ברורה. אמנם פוסקים רבים סוברים שמדובר על כתב שאיננו מתקיים שהוא רק איסור דרבנן. ייתכן שגם לשיטות המחמירות שינויים סתמיים על צג טלפון פחות חמורים, מכתיבה מכוונת על מסך מחשב.